

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ο Ρίτσος κοιμάται στον καναπέ τους, ο Μίκης Θεοδωράκης τρώει στο σαλόνι τους, ο Λουί Αραγκόν καθισμένος στην άκρη του τραπέζιού. Ο Κώστας Γαβράς ζητά ένα σενάριο για να κάνει ταινία για τον Γιωρκάτζη. Και άλλοι πολλοί περνούν από το οικογενειακό άλμπουμ του Πανίκου και της Έλλης Παιονίδου. Οι αναμνήσεις τους, επιμελώς συγκεντρωμένες στο μυαλό και στα έργα του Πανίκου Παιονίδη

Γράφει η **Μερόπη Μανούεος**
meropi.m@politix-news.com

Πανίκος και Έλλη Παιονίδου

Οικοδεσπότες σε συνεστίαση προσωπικοτήτων

Η ανθρώπινη επαφή και η επικοινωνία είναι ο σημαντικότερος άξονας στο έργο του Πανίκου Παιονίδη. Εύκολα το αντιλαμβάνεται κανείς, παρακολουθώντας την παράλληλη πορεία της ζωής και των γραπτών του. Από το σπίτι τους σε μια ήσυχη γειτονιά της Λεμεσού, ο Πανίκος Παιονίδης και η σύζυγός του, Έλλη, αφηγούνται την -υπερπλήρη- διαδρομή τους: από την Αθήνα στο Λονδίνο, στη Νέα Υόρκη, στη Σόφια, στη Μόσχα, όπου υπήρχε ένας καλλιτεχνικός πυρήνας από τον οποίο έπαιρναν και έδιναν «σκέψη».

Με αφορμή

Η πρόσφατη βράβευση του Πανίκου Παιονίδη με το βραβείο Τεύκρος Ανθίας-Θοδόσης Περίδης που απονέμει κάθε χρόνο το ΑΚΕΛ, ήταν η αφορμή για μια συνάντηση με τον Πανίκο και την Έλλη Παιονίδου. Λίγο και η νοσταλγία για τις ωραίες εποχές που έζησαν οι ίδιοι, συναστροφόμενοι με ανθρώπους όπως ο Γιάννης Ρίτσος, ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, η Έλλη Παππά, ο Λουί Αραγκόν, ο Γιεφτουσένκο, ο Κώστας Γαβράς, ο Άρθουρ Πεν, ο Κώστας Αξελός και πολλοί άλλοι. Λίγο και το καθήκον γιατί για εμάς τους λίγους συντάκτες του πολιτιστικού ρεπορτάζ, ο Πανίκος Παιονίδης είναι «πατέρας»: γιατί στις ασαφείς δεκαετίες του '60 και '70, ο ίδιος έγγραφε στην εφημερίδα όπου εργαζόταν, τη «Χαραυγή», κριτικά σημειώματα για το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη λογοτεχνία.

Η μικρή πινακοθήκη

Οι τοίχοι στο σπίτι του Πανίκου και της Έλλης Παιονίδου είναι γεμάτοι έργα τέχνης. Χαρισμένα με υπογραφές και αφιερώσεις από τους ίδιους τους καλλιτέχνες. Δεν υπάρχει αγαπημένος. Ίσως οι πίνακες ενός πολύ στενού φίλου, του Δημήτρη Πεδικίδη, ο οποίος τους είχε φιλοτεχνήσει στο ίδιο το σπίτι τους. «Τον είχα γνωρίσει στην Αθήνα το φθινόπωρο του '44, όταν απελευθερώνονταν η Αθήνα από τον ναζιστικό ζυγό. Αυτός ήταν ο φίλος ο οποίος μετά πήγε στην Ισπανία, καταδικάστηκε, έζησε εκεί πάνω από 30 χρόνια και όταν αποφάσισε να επιστρέψει στην Αθήνα, δεν τον ικανοποίησε και ήρθε σε μας και έζησε μαζί μας με την ελπίδα ότι θα μπορούσε τελικά να αποκατασταθεί στην Κύπρο. Κάποιο στάδιο πέθανε. Αυτός ήταν ο Δημήτρης Πεδικίδης. Ένας πανύψηλος σύντροφος.»

Το κάθε αντικείμενο στο σπίτι τους, έχει τη θέση του. Και οι πίνακες. «Είναι όλοι φίλτατοι και επειδή ακριβώς βρίσκονται εδώ, τους βλέπω καθημερινά, αυτό τους κάνει πολύ οικείους.»

Η δημοσιογραφική ιδιότητα αλλά και η θέση του Πανίκου Παιονίδη ως γενικού γραμματέα του Συμβουλίου Ειρήνης, του έδινε τη δυνατότητα να ταξιδεύει, να συναντά ανθρώπους και δη καλλιτέχνες.

Οι συναντήσεις του περνούν μέσα από τους δύο τόμους του έργου «Η Μικρή μου Πινακοθήκη» και «Διάλογοι στο λυκαυγές της νέας εποχής». Ίσως και στο «Οδοιπορικό». Εκεί, ο Πανίκος Παιονίδης φιλαφει κάποιες επαφές.

Η γνωριμία με τον Ρίτσο

«Συναντηθήκαμε τη δεκαετία του '60 σε ένα βιβλιοπωλείο. Και από την πρώτη μέρα δέσαμε. Είχα υποσχεθεί πως θα πάω να τον επισκεφτώ στο σπίτι. Και πήγα με την Έλλη. Έμενε τότε στη στάση «Άγιος Νικόλαος» του μετρό όπου κατεβαίναμε και πηγαίναμε κατευθείαν στο σπίτι του. Έμενε στην οδό Μιχαήλ Κόρακα. Όταν χτυπούσαμε το κουδούνι κάτω, απα-

ντούσε από πάνω «4ος όροφος». Όταν βγαίναμε από το ασανσέρ, περίμενε με μια αγάλη ανοιχτή. Έμενε μόνος. Η γυναίκα του, γιατρός, ήταν στη Σάμο. Μετά τον συναντήσαμε δύο φορές στην Κύπρο. Ήταν η επέτειος των γενεθλίων του. Την τελευταία φορά ένιωθα πως κάτι δεν πάει καλά με την υγεία του. Ξεκίνησε από την Κύπρο, πήγε προς Σάμο όπου τον περίμενε η γυναίκα του και μετά κατευθύνθηκε προς την Αθήνα όπου και «έκλεισε». Η γυναίκα του μας είπε ότι την τελευταία νύχτα προτού πεθάνει, της είχε πει «τα διευθέτησα όλα, τώρα μπορώ να φεύγω». Αυτός ήταν ο Ρίτσος. Μια πολύ μεγάλη ποιητική φωνή.»

Ο Γιεφτουσένκο και η Κύπρος

«Οι αγαπημένες γνωριμίες στη Μόσχα: Μπέλα Αχμαντούλινα, Εβγκενί Γιεφτουσένκο και άλλοι.» Μετά την ανατροπή του σοβιετικού συστήματος, ο Γιεφτουσένκο, ένας σημαντικός ποιητής της «αναθέρμανσης» τη δεκαετία του '60, βρέθηκε στη Νέα Υόρκη. Εκεί βρίσκονταν και ο Πανίκος με την Έλλη. «Είπα απ' εδώ κι απ' εκεί για να τον βρω και κάποιος Ρώσος διπλωμάτης που είχα γνωρίσει μού υπέδειξε το ξενοδοχείο όπου διέμενε. Ήταν κοντά στο Μετροπόλιταν. Πήγαμε στο ξενοδοχείο και τον συναντήσαμε. Το 1977, ήρθε ο Γιεφτουσένκο στην Κύπρο και ήταν ο πρώτος ξένος ποιητής που έγραψε ποίημα για την Κύπρο, το «Περιστερών». Όλες οι εφημερίδες είχαν δημοσιεύσει τότε το ποίημα του. Είχαμε πάει όλοι μαζί στο Τσακκλερό για να συναντήσουμε τον ποιητή Παύλο Λιασίδη. Εκεί η κόρη του Λιασίδη άρχισε να περιγράφει πώς έχασε τον άντρα της. Είχαν φύγει από το χωριό τους, την Περιστερώνα Αμμοχώστου, και θυμήθηκαν ότι είχαν ξεχάσει τον πεθερό, που ήταν στο περβόλι. Και ξεκίνησε ο σύζυγός της να πάει πίσω για να τον φέρει. Κι όπως έμπαινε στο χωριό, τον τσάκωσαν οι Τούρκοι στρατιώτες και τον δολοφόνησαν. Μαζί του ήταν ένα παιδάκι που ξάπλωσε στην καρότσα και κατόρθωσε να φύγει. Πάνω στην ιστορία αυτή γράφτηκε το ποίημα «Περιστερώνα», του Γιεφτουσένκο. Από το Τσακκλερό πήγαμε στη Δερύνεια, όπου ο ίδιος μάς ζήτησε να κάτσει σε ένα ήρεμο μέρος για να γράψει κάτι. Και πήγαμε στο σπίτι του ζωγράφου Γιώργου Σκοτεινού στην Αγία Νάπα. Έκατσε δύο ώρες σε μια αίθουσα μόνο με έργα γύρω του. Ήταν ο «Κύκλος της Καταγγελίας» του Γιώργου Σκοτεινού. Εκεί έγραψε το ποίημα. Βγήκε από το δωμάτιο και μας το απήγγειλε. Κάτσαμε όλη νύχτα με την Έλλη και το μεταφράσαμε στα ελληνικά. Δημοσιεύθηκε σε όλες τις εφημερίδες στην πρώτη σελίδα και την επόμενη μέρα η Έλλη το απήγγειλε σε φεστιβάλ ποίησης στη Λευκωσία.»

«Τότε μια αλληλεγγύη από έναν τόσο μεγάλο, διεθνούς φήμης ποιητή, ήταν πάρα πολύ σημαντική. Μην βλέπετε τώρα που τα έχουμε συνηθίσει όλα», σχολιάζει η Έλλη Παιονίδου.

Ο Εβγκενί Γιεφτουσένκο δέθηκε με την Κύπρο. Ο Πανίκος και η Έλλη τον είδαν πολλές φορές ξανά. Σήμερα, ο 79χρονος ποιητής ζει στην Αμερική «και επικοινωνούμε τηλεφωνικά. Επιδιώκει να επιστρέψει στην Κύπρο, αλλά, σε τέτοια ηλικία... Αν είναι δυνατόν τα χρόνια να μην παίζουν ρόλο.»

Παίζουν τελικά, κύριε Παιονίδη;
Αλίμονο.

Το ζεύγος Μιλιέξ

Τη δεκαετία 1963-1973, ο Πανίκος και η Έλλη Παιονίδου

ζούσαν στη Λευκωσία. «Εκείνη τη δεκαετία απορροφούσε η Κύπρος ό,τι ερχόταν από το εξωτερικό. Υπήρχε ένας οργανισμός πνευματικός και μέσα σε αυτό το κλίμα απορροφούνταν όλα τα θετικά. Διότι υπήρχε οργανισμός επισκέψεων. Συνεχώς συγγραφείς, ζωγράφοι, μουσικοί γέμιζαν τις συγκεντρώσεις που κάναμε εδώ.»

Σημαντικό ρόλο σε αυτές τις μετακινήσεις καλλιτεχνών, έπαιξαν ο Ροζέ και η Τατιάνα Μιλιέξ. Ο Ροζέ ήταν ο Γάλλος μορφωτικός ακόλουθος στην Κύπρο. Η γυναίκα του, συγγραφέας, ήταν εξ Ελλάδος. «Ο Ροζέ ήξερε θαυμάσια τα ελληνικά και είχε πολύ στενές επαφές με Κύπριους καλλιτέχνες. Το σπίτι τους ήταν ένα εντεουκλήριο όπου ζούσε ολος αυτός ο κόσμος. Έφερναν καλλιτέχνες για να κάνουν εκθέσεις, συγγραφείς για να παρουσιάσουν τα βιβλία τους. Η Κύπρος κατά κάποιο τρόπο είχε γίνει τόπος διαφυγής όλων των προοδευτικών, χάρη στο ζεύγος Μιλιέξ. Πηγαίνονταν οι καλλιτέχνες. Δεν δραστηριοποιούνταν λόγω της Χούντας, είχαν ξεκινήσει μια παθητική αντίσταση και γι' αυτό έρχονταν πολλοί στην Κύπρο.»

Και σήμερα; Υπάρχει αυτή η συναλλαγή; Ένας, ας τον πούμε, πνευματικός πυρήνας στην Κύπρο;

«Δεν μπορώ να πω αν υπάρχει ή όχι στον ίδιο βαθμό, αλλά είναι γεγονός ότι άλλαξαν οι καιροί. Πιο δύσκολα τώρα επικοινωνούν οι πνευματικοί άνθρωποι μεταξύ τους. Και διεθνώς. Κάποτε υπήρχαν διεθνή συνέδρια που έδιναν την ευκαιρία για αυτές τις επαφές.

Συνέδρια καλλιτεχνών. Για παράδειγμα κάθε δύο χρόνια το '70 και '80 γίνονταν συνέδρια πνευματικών ανθρώπων για την Ειρήνη στη Σόφια.»

Η απότομη διακοπή των συναλλαγών με Έλληνες και διεθνείς καλλιτέχνες ήταν κι αυτή αποτέλεσμα της εισβολής του '74;

«Πιθανότατα, αλλά δεν νομίζω πως είναι το αποφασιστικό σημείο στροφής. Αλλάζουν οι νοοτροπίες, αλλάζει ο τρόπος επαφής των ανθρώπων, τα ενδιαφέροντα μετατοπίζονται. Δεν είναι εύκολο να κάτσεις και να βρεις τη συνταγή τού τι φταίει.»

«Τότε για παράδειγμα, ανθούσαν οι μουσά», επισημαίνει η Έλλη Παιονίδου. «Που δεν σήμαιναν φραπεδάκι και κουβέντα, σήμαιναν εκδηλώσεις, συζητήσεις, διαλέξεις, παρουσιάσεις βιβλίων, μουσικές γιατί είχε και πολλά συγκροτήματα τότε. Τώρα η νεολαία δεν μιλά. Μιλά στα κινητά και στα ipad. Αλλά πιστεύω -δεν ξέρω αν ο Πανίκος συμφωνεί μαζί μου- πως γίνονται πράγματα. Διαφορετικής μορφής. Βλέπω πολλές θεατρικές σκηνές, γίνονται φεστιβάλ κινηματογράφου. Αλλά είναι άλλης μορφής. Τότε ήταν και πιο μικρός ο κόσμος, γνωριζόμασταν όλοι μεταξύ μας, κάναμε συγκεντρώσεις στα σπίτια. Αυτό τον χώρο πώς τον γεμίζαμε... Εδώ γίνονταν κάθε Κυριακή βράδυ σε καθορισμένη ώρα, συγκεντρώσεις καλλιτεχνών. Ανθρώποι που έγραφαν ή διάβαζαν πολύ και ενδιαφέρονταν και ερχόταν ο καθένας και είχαμε ένα θέμα προς συζήτηση. Για ένα βιβλίο που διαβάσαμε, μια ταινία που είδαμε, μια έκθεση που μας άρεσε και θέλαμε να τη συζητήσουμε. Αλλά δεν υπήρχαν και πολλά άλλα πράγματα να κάνει κανείς. Μετά την εισβολή, η προτεραιότητα δεν ήταν καλλιτεχνική. Και χάθηκε χρόνος. Τώρα, η τρίτη γενιά ξεκίνησε να δραστηριοποιείται ξανά. Είναι ενθαρρυντικά τα πράγματα.»

Ο Πανίκος και η Έλλη Παιονίδου, μαζί από τον Ιανουάριο '63.

Ο «αδελφός» Μίκης Θεοδωράκης

«Με τον Μίκη... ήταν σαν αδελφός. Πότε τον πρωτογνώρισα, δεν μπορώ να το προσδιορίσω. Όποτε ερχόταν στην Κύπρο, ήταν εδώ, στο σπίτι μας. Γνωριστήκαμε σε διεθνή συνέδρια στο εξωτερικό, εκτός Ελλάδος. Το χαρακτηριστικό του Μίκη ήταν ότι έβλεπε μπροστά και προσδιόριζε εκείνο που οραματιζόταν. Το έκανε συγκεκριμένο. Έχουμε διαφορά ηλικίας με τον Μίκη μόνο δύο μήνες. Γι' αυτό φωνάζουμε ο ένας τον άλλο «συνομίληκε». Τώρα στις 29 Ιουλίου θα κλείσει τα 87 ο Μίκης. Διατηρούμε ακόμα επαφή. Με το e-mail.»

Και το κίνημα ΣΠΙΘΑ που δημιούργησε ο ίδιος; «Νομίζω πως είναι η προσπάθεια του Μίκη να παρουσιάζεται ζωντανός, να παίρνει θέση πάνω στα γεγονότα.»

Η αγωνίστρια Έλλη Παππά

Όπως οι πίνακες, έτσι και τα βιβλία στο σπίτι τους. Όλα φέρουν την υπογραφή των συγγραφέων τους. Ακόμη και από τη Ντόρις Λέινγκ, τη νομπελίστρια λογοτέχνη!

Από τα ράφια της βιβλιοθήκης, η Έλλη Παιονίδου ξεχωρίζει ένα από τα βιβλία της Έλλης Παππά και μου το δείχνει: «Μύθος και ιδεολογία στη Ρωσική Επανάσταση». Βλέπω την αφιέρωση «Μας έμεινε ο μύθος», Έλλη, 2007. «Η Έλλη Παππά ήταν ξεχωριστή γυναίκα. Ξεκίνησε ως δημοσιογράφος. Αγωνίστρια. Ξέρετε τώρα τις περιπέτειές της. Τα ξερνήσια, τις φυλακές. Γνωρίστηκε στα χρόνια της μεγάλης παρανομίας με τον Νίκο Μπελογιάννη, έγιναν σύντροφοι, όταν συνελήφθη ο Μπελογιάννης συνελήφθη και η Έλλη Παππά. Βρέθηκαν μαζί στις φυλακές, όταν ο Μπελογιάννης εκτελέστηκε, είχε καταδικαστεί και η Έλλη Παππά σε θάνατο, αλλά δεν την εκτέλεσαν γιατί είχε γεννήσει στη φυλακή. Πέθανε η Έλλη σε οικο ευ-

γρίας. Πήγαινε ο γιος της κάθε πρωί, την έπαιρνε από το χέρι και της δινόταν τα νέα που είχε διαβάσει τη μέρα εκείνη. Και έσβησε.»

Ο Γαβράς και ο Γιωρκάτζης

«Με τον Κώστα Γαβρά πρωτοσυναντηθήκαμε σε ένα φεστιβάλ κινηματογράφου στη Μόσχα. Ήμασταν σε γειτονικά τραπέζια, άκουσα να μιλάνε ελληνικά, τον πλησίασα και μιλήσαμε. Ο Γαβράς είναι ένας πολύ μεγάλος σκηνοθέτης ο οποίος ειδικεύτηκε σε πολιτικά φιλμ. Ήταν και εκείνος προοδευτικός, έφυγε από την Ελλάδα και πήγε στο Παρίσι. Τον συναντήσαμε σε ένα φτωχικό δωμάτιο στο Παρίσι. Μετά αγόρασε ένα μεγαλύτερο χώρο όπου έκανε και τα στούντιό του. Τον ενδιέφερε πάρα πολύ η μορφή του Γιωρκάτζη. Ήθελε να κάνει μια ταινία για τον Γιωρκάτζη και μας έλεγε «φέρτε μου ένα σενάριο». «Τον ενδιέφερε το πώς δολοφονήθηκε», θυμάται ο κ. Παιονίδης. Η Έλλη θυμάται και τον Αλέκο Παναγιώλη: «Μας έλεγε για τον Γιωρκάτζη ότι είχε μανία να ηχογραφεί το καθετί και τον καθένα. Είχε πάντα πάνω του ένα μαγνητοφονάκι κι ίσως αυτό του στοίχισε. Ήξερε πολλά πράγματα.»

Η ΕΔΟΝ και η Αριστερά

Ο Πανίκος Παιονίδης ήταν ο ιδρυτής την ΕΔΟΝ. Το 1959, γύριζε με μια μοτοσυκλέτα για να βρει μέλη και να δημιουργήσει την ΕΔΟΝ. Τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου πραγματοποιήθηκε το ιδρυτικό συνέδριο της ΕΔΟΝ και ακολούθησε το πρώτο φεστιβάλ, στη Λεμεσό. «Ο ενθουσιασμός ήταν απίστευτος», σχολιάζει η Έλλη Παιονίδου. «Συμμετείχαν οι νέοι με τα συγκροτήματά τους. Τώρα, φέρνουν έναν τραγουδιστή απ' έξω και οι νέοι απλώς ακούνε. Τότε υπήρχε η συμμετοχή των νέων, υπήρχε ένας ενθουσιασμός.» Η οζήτηση καταλήγει στο κυπριακό πρόβλημα και στις ιδεολογίες.

«Δεν υπάρχει δυστυχώς φως. Μπερδεύτηκε το πρόβλημα τόσο πολύ, παρατράβηξε η απραξία. Τα πρώτα πρώτα χρόνια, το '75, '76, '77, κάτι έβλεπες.»

Και οι ιδεολογίες;

«Δεν υπάρχουν αναζωπυρώσεις γιατί δεν υπάρχει πια το κοινωνικό όραμα. Η συντριβή του σοσιαλισμού ως παράταξης, ως παγκόσμιου συστήματος, είναι μεγάλη φθορά», σχολιάζει ο κ. Παιονίδης. Ωστόσο στην Κύπρο υπάρχει μια Αριστερά. «Υπάρχει και είναι θετικό το ότι υπάρχει. Αλλά ζει από το παρελθόν. Δεν τροφοδοτείται με κεντρίσματα στη σημερινή της ζωή.»

Οι διάλογοι

Πριν ένα μόλις χρόνο ο Πανίκος Παιονίδης εξέδωσε το βιβλίο «Διάλογοι: στο λυκαυγές της νέας εποχής», με συνεντεύξεις που πήρε από σημαντικές διεθνείς προσωπικότητες κατά την ταραγμένη δεκαετία του '90.

Τι σημαίνουν όλες αυτές οι συναντήσεις; Ποια ήταν η ανάγκη να επιστρέψει σε λόγια που είχαν να πουν σημαντικοί άνθρωποι;

«Παρατείνει τη ζωή η περιπέτεια της ανάγνωσης, ζωντανεύει αισθητά, σε παίρνει πίσω στην Αθήνα, στο Παρίσι, στη Σόφια, στο Λονδίνο, στη Νέα Υόρκη. Οι επαφές, οι άνθρωποι τους οποίους συναντούσες, διότι οι περισσότεροι από αυτούς δεν ζουν πια.»

Ο Πανίκος Παιονίδης έχει ένα όνειρο: «Σε ένα μεγάλο τραπέζι να έρθουν όλοι οι φίλοι μας -ζωντανοί και νεκροί- και να είμαστε όλοι μαζί.

Με αυτό το όνειρο τελειώνω ένα βιβλίο, ένα άλλο «Οδοπορικό» όπου πάω στη Βάσια μια φεγγαρόλουστη βραδιά, βλέπω να μαζεύονται εκεί φίλοι που έφυγαν, άλλοι ακολουθούν και καταφτάνουν στο χωριό για να μαζευτούμε σε μια μεγάλη συνενόηση. Θα είναι το μεγάλο τραπέζι.»